

a kezdeményezéseket, ahol a különböző produkciók járulékos termékeivel kapcsolatos összegek nem intézményen belül, hanem intézmények között vándorolnak, ott csak az állami támogatás jelentős növelésével van lehetőség a kibontakozásra. Erre pedig a közeljövőben nem lehet számítani.

Kértünk és kaptunk kiadói jogokat, vállalkoztunk. A könyv, lemez, kazetta, film és videó gyártási és terjesztési jogok révén megpróbáljuk bővíteni a pénzügyi forrásainkat, kiegészíteni a színházi költségvetésünket. Nagy erőfeszítésekbe került ezeket a jogosítványokat megszerezni, csak az a kérdés, hogyan lehet élni vele. Mert hiába van kiadói jog — egyébként egyedi engedélyeket kapunk a Művelődési Minisztérium Kiadói Főigazgatóságától (az állandó engedély megadásától egyelőre tartózkodtak), ha nincs papír az országban. A minisztérium már egy pecsétet is csináltatott, amelyen ez áll: papírról a kiadónak kell gondoskodnia. Ugyanez a helyzet a kazettával: elfogyott a magnószalag alapanyag. Adott tehát a demokratikus jog, vállalkozhatunk, rá is kényszerülünk, sőt fel is vagyunk rá szólítva, de nincsenek meg a feltételek. 40—50 ezer darab lemezt kell eladni, hogy a költségek megtérüljenek, olyan drága a préselés a MHV-nál. Vállalkozunk, próbálkozunk, de borzasztó nehéz egyről-kettőre jutni. S most már nem a filmkészítés, a filmforgalmazás, a könyvkiadás, a hanglemezekiadás monopóliumáról beszélünk, hanem a kulturális élet struktúrájáról, amely az ötvenes években alakult ki, a hatvanas években még működött, de ma már bebizonyosodott korszerűtlensége.

Manapság nálunk, az ismert és súlyos gazdasági gondok közepette, úgy látszik, mostohagyerek a kultúra. Nagyon nehéz idők előtt állunk, nemcsak mi, az egész színházi világ. Bizonytalan a tervezés, különösképpen szabadtéren, ahol önálló műszak, műhelyek és szervezés, különösképpen társulat nélkül a szabadárak miatt a csillagos égitest emelkedhetnek a költségek. Meggyőződésem, hogy nem tudunk enyhíteni gondjainkon úgy, hogy csak a gazdaságot próbáljuk rendbetenni, s közben nem törődünk a szellem épülésével. A film, a színház, a könyvkiadás, a teljes művészeti-kulturális terület ugyanezekkel a gondokkal küzd. Az ország legfelsőbb politikai vezetésének, a kormánynak politikailag kellene deklarálnia, hogy a kultúra, a művészet, a művelődés igenis fontos, és éppen a nehézségek miatt megtesz mindent a támogatásért. A nehéz gazdasági helyzetben kapott engedmények és jogosítványok, a jószándék és tenniakarás ellenére, egyelőre nem sokat változtatnak a kulturális szféra elaggott intézményrendszerén, amelyet még ma is alapvetően a monopóliumok urálnak, nincs kockázat, nincs verseny. Elkerülhetetlen a gyökeres átalakítás ezen a téren. Ennek még csak a gondolatáig jutottunk el, egy komoly döntés kimunkálásához végre hozzá kellene kezdenünk.

KOLTAY GÁBOR

Pénz és színvonal

Akár az éremnek, a színháznak is legalább két oldala van. S ott még a harmadik, amelyre állítva kelleti magát, látszik igazán izgalmasnak; mutatva mindkét oldalát. Ilyen élére állított színházadit játszik a szabadtéri, ahol a kereslet-kínálat farkastörvényei legott működésbe lépnek, ahol nincsenek jelenségeket, folyamatokat megszépítő-késleltető bérletezési szisztémák, sem valóságos, sem képzeletbeli függönyök, cortinák. Igaz, zsinórpadrások sem, minek következtében sokan hajlamosak úgy tekinteni, hogy valójában nem is színház; van benne valami. Maradjunk annyiban — mivel időszerűtlen most régi szakmai viták paraszát élesztgetni újjá —: a színház *jónéhány kritériumával* rendelkező *közművelődési intézmények* a szabadtéri játékhelyek, melyek a maguk nemében mindig attól a helytől, a hely szellemétől speciálisak igazán, amelyben valaminő céllal létrehozták. (Ezért nem jegyzi voltaképpen a szakmai kritika sem azon a rangon, amely a szín-

házi értékteremtésnek kijár. Amiképpen a közházai kritika irodalomcentrikus; a szabadtéri előadások kritikai megközelítése közházcentrikus, vagyis éppoly kialakulatlan a szakmai fogadtatása, esztétikája, ahogyan az egész modern szabadtéri színjátszás eszközzrendszere. Ott pedig nem tartunk még, hogy az akadémikus bástyák mögé beeresztessék, hiszen erősb szórakoztató karaktere — továbbá olyan szükségszerű tehertétele, mint a hangzástechnikai objektíváció — mely döntően elbizonytalaníthatja, technicizálhatja a hatást — más régiókba utalja, s ilyen régiókra még nincsenek sémák.)

Magát a fogalmat, *szabadtéri játékok*, ily kifejezően pontos szóösszetételben Szeged használja (talán merthogy itt teremtődtek meg először hazánkban, még a 30-as években, a jelentékeny nyári vállalkozások tartalmi és formai keretei, s ezt alkalmazták más helyek a maguk sajátos profiljára). Gyulán és Kőszegen például a várral asszociálják, a fővárosban „szabadtéri színpadok” játsszanak, Pécsen nyári színház működik, Boglárlelle a Kaposvári Nyári Színház terepasztala, Egerben Agriai Játékok vannak, Szentendrén, Miskolcon és Győrben szintén a *nyár* szer dominál. Jónéhány esztendeje már, hogy futótűzként terjedt, lobbant divatba a nyári színházi buzgalom, s hovatovább a piac telődik; idén először lehetett hallani, sok is van már belőlük, a fizetőképes kereslet *alatta marad* a kínálatnak. Eladatlan jegyek — szivárogtatta ki a sajtó nem egyszer a különböző pénztárak, közönszervező irodák izzadságos gondjait, és soha korábban nem tapasztalt mértékben jutottak nyilvánosságra (már ahol rámenős újságírók ki tudták kényszeríteni) az egyes színpadok gazdasági mutatói: bevételek, kiadások, az állami támogatás. Igaz, a közelítésnek eme enyhe-erőszakos financiaális metódusában szerepe van egyfajta általánosan gazdasági jellegűvé racionalizálódott társadalmi szemléletnek is, mely napjaink sajátja, hogy szívesebben láttunk különböző jelenségeket, folyamatokat merkantil prizmadóval, hogy mit ér az nekünk forintban, valutában, hasznos az nekünk vagy csak pénzpocsékolás — dehát a gazdasági szemléletkényszer egy ország kenyere most. Azok az előírások, melyekkel összebb kell húzni a nadrágszíjat, nemcsak a termelő szférára, az egész társadalomra érvényesek.

Minisztériumi kimutatás szerint a nyári színházak 1984-ben 56,7 millió forintot állami támogatást kaptak, mely összeg a következő évben 65,3 millióra majd 67,1 millióra emelkedett. A dotációkat mindig a helyi tanácsok határozzák meg, ehhez járulhatnak szponzorok meg egyéb források, hisz mindenki úgy szerez pénzt (vagy egyéb jellegű támogatást), ahogyan tud. Az összegekről azonban első ránézésre is sejthető, kevés, mivel, az időközben megemelkedett anyag- és más költségek, szolgáltatások árai, a művészek tiszteletdíjai olyan tetemes summára duzzadnak, hogy helyáremelések vagy művészi megalkuvások nélkül aligha képes egy-egy intézmény őrizni kiküzdött rangját, kereteit, formáját. Na már most. A kérdések kérdése az, miként hozható szinkronba *pénz és művészi színvonal*, hogyan lehet kijönni egy adott költségvetési keretből úgy, hogy az állami támogatás várhatóan nem fog nőni, ellenkezőleg, a különböző költségek viszont igen, s a bevételhez kifejezetten rossz ajánlólevél a helyárac emelése, hiszen a fizetőképes kereslet — éppen amiatt, hogy mind több az eszkimójátékhely, a fókaközönség meg változatlan, vagy netán az életszínvonal apálya okán inkább kevesebb leend — feltehetően nem győzi majd. Sokak szerint a statisztikák fabatkát sem érnek. Illetve hát, túlságosan nagy a manipulációs képességük; attól függően, hogy mire akarják használni, legalább annyira alkalmasak a valóság tükrözésére, mint eltorzítására. Kétségtelen, a különböző kő- és szabadtéri színházak működése és működtetése között komoly eltérések mutatkoznak, ám napjainkban (éppen a fentebb már említett szigorúbb merkantil társadalmi szemléletből fakadóan) nem ártana némiképpen *rehabilitálni* azokat az intézményesített, nyári vállalkozásokat, melyek művészi színvonal dolgában sem teljesítenek alább mondjuk a területileg szomszédos közházaknál, pontosabban, melyeknek *ugyanazt a mércét* állítja az állam, a közvélemény, nota bene a fenntartó tanács. Magyarán szólva: ne idegenkedjünk legalább nagy vonalakban költségvetési szembesítésektől, ha már — tesszem azt — egy mar-

gitszigeti *Aidától*, gyulai *Álomkommandótól* vagy szegedi *Cyranótól* ugyanazt várják el, mintha az Operaházban, a Vígyszínházban vagy a Madáchban celebrálnák (arról nem is beszélve, hogy véleményem szerint — s erről az állami támogatások helyileg realizálódó képességei egyértelműen meggyőzőnek — Gyula színvonalát inkább Békéscsabához, a szegedi szabadtérít a szegedi színházhoz szabadna látni; más kérdés persze ennek a szemléletnek öntorzítása, hiszen általa provinciális beszűkülésre serkentenenk egymást).

Meggyőződésem ugyanis, a jelentékenyebb hazai szabadtéri játékhelyek leg-
alább akkora, vagy *nagyobb hatékonysággal* dolgoznak, mint a kőszínházak. S erre a következő — meglehet önkényes, mégis valamiképpen orientáló — statisztikát hoznám példának. Az 1986. naptári évben a budapesti szabadtéri színpadok állami támogatása közel 28 millió forint volt, jegybevétele 9,6 millió, a százalékos arány tehát 74:26. A budapesti Nemzeti Színház két játékhelyének állami támogatása 54 millió, jegybevétele 14 millió volt, itt az arány 80:20; az Állami Operaház szintén két épületére az állami támogatás 180,4 millió, a jegybevétel 44,3 millió, tehát az arány hasonlóan 80:20 százalékos. Csak közbevetőleg említeném, hogy a kis nézőterű, de tradícióival, művészetpolitikai megfontolásokból jelentős gyulai Várszínház állami dotációja 6,2 millió forint volt 1986-ban, jegyforgalma csak 0,66 millió, így az arány 90:10 — ámbátor a szomszédos békéscsabai Jókai Színház statisztikája sem sokkal kedvezőbb, ahol a támogatás 29,5 milliójával szemben a jegybevétele 4,2 millió, vagyis az arány 86:14 százalék; de önmagában hadd tegyem mellé „elrettető” példának a viszonylag fiatalabb pécsi nyári színházat, ahol csupán 1,6 milliós dotációval produkáltak 0,64 milliós jegyforgalmat, tehát tetszetős hatékonysággal dolgoztak, hiszen 71:29 százalékkal. Szigorúan a 86-os adatok alapján a hagyományával és méreteiben legnagyobb Szegedi Szabadtéri Játékokon az állami támogatás 13,6 milliójára 8,2 milliós jegybevétele rímelt, ami ugyebár 62:38 százalékos arány, szemben a Szegedi Nemzeti Színház közel 43 milliós dotációjára „érkezett” 7,5 milliós jegyforgalommal, ami viszont 85:15-ös arány. Speciel a szegedi szabadtéri esetében nem szeretnék az elfogulatlanság jogos céltáblájának állni, ugyanakkor el sem hallgatni az időjárási és egyéb körülmények szerencsés alakulását, de meg kell jegyezni, hogy 1987-ben az állami támogatás biztosította programlehetőségeinknek több mint a kétszeresére vállalkozván a bevételünk úgy alakult, hogy 56:44 a hatékonysági arány. Tehát majdnem annyit sikerült hozni a konyhára, mint amennyiért nyújtottuk markunkat a szegedi tanácsnak. Ami felette biztató lenne, ha mondjuk a magyar népgazdaságban nem 1987-et íránk! (Szegednél maradvá tanulságok csak a Dóm térnek, tehát az ország legnagyobb szabadtéri játékhelyének egyes produkcióinál összevetni a deficit nagyságát, ami a kiadások és jegybevételek differenciájából adódik. A *Cyano de Bergerac*-ra 4.188.380 forintot, a *Boszorkányok*, varázslatokra 1.250.470 forintot, a *Rigolettóra* 4.198.430 forintot, a *Nyomorultakra* 2.424.690 forintot, *Webber Requiemjére* és a *Tolcsvay festvérek Magyar miséjére* 8.930 forintot fizettünk rá. Ehhez még anyni úgynevezett hatékonysági mutatót, hogy a három *Cyranót* 65.959, a két néptáncgálát 12.406, a három *Rigolettót* 12.207, a nyolc *Nyomorultakat* 41.852 és a két misét 9.390 fizető néző látta!)

Visszakanyarodva tehát a hevenyészett, szükségszerűen önkényes — mert a determináló körülmények árnyalatait nagyvonalúan mellőző, leegyszerűsítéseivel azonban valamiféle fogódzókat mégiscsak kínál — országos összehasonlításainkhoz, szabadjon még szöbáhozni: e fent idézett szabadtéri játékhelyek szezonálisan bár, de mennyiségben tartanak anyi előadást, hogy ezt a viszonyítást a kőszínházakhoz ne nevezhessük méltánytalanságnak.

És engedtessek meg — immáron levette a mostani tanácskozársra kreált mun-
megosztás rám szabott kényszerzubbonyát — valamit mondanom közvetlenül a tartalmi, művészeti kérdésekről is. Kell-e nekünk szabadtéri színjáték? — kérdezi *Békés András*, s hadd állítsak rögvést hófokszabályozóján: milyen szabadtéri kell nekünk? Olyan szabadtéri, ami *lényegéből fakadóan kifejezi, hogy a nyár más,*

mint az őszt-tél-tavas, hogy nyáron más az emberek viselkedése, öltözködése, kulturális igénye, hajlandósága. Tehát amely szabadtéri tartalmi és formai szempontból mást tud nyújtani annál, amelyet az időtartamában sokkal hosszabb kőszínházi évad kínál. (Nem értéksökkentett tehát, hanem azonos minőségben — mást.) Jelenthet ez műsorpolitikát, szereposztást, szcenikát, nézőtéri elhelyezést, közönségszolgálatot, kiszolgálást; mindent, amit egy játék kíván. A szabadtéri vállalkozásoknak ez a mássága lehet az ügy *esztétikája és propagandája*. Amiben eltérhetnek a kőszínháztól. Mert amit lényegében ugyanúgy megkaphat a néző az esztendő tíz hónapjában, nem valószínű, hogy pont a nyári másfél hónapban fogja keresni. Jelen pillanatban, sajnos, azt kell mondanunk, csak bizonyos elemeiben tudnak különbözni a nyári játszóhelyek a főéviaktól, nem alakult-alakulhatott ki a szabadtéri sajátos esztétikája, eszközvilága, vagyis hát — tisztelet a kivételnek —: nincsenek igazából kitalálva. Éppen ezért külön és megkülönböztetett figyelemre érdemesek azok a kísérletek, melyek ebben az irányban igyekeznek hatni, melyek az adott nyári játékhelyek *specifikumára* építenek rendezői látásmódban, kivételben, szcenikában. Mert ma még inkább az a szemlélet érvényesül — elismerem, főként gazdasági kényszer okán —, hogy a tervezés kőszínházi produkciókat igyekszik szabadtérisíteni, ami elsősorban mennyiségi és csupán másodsorban minőségi problémákat vet föl, eleve úgy tájékozódik, miként lehetne a nyári produktumokat legpraktikusabban tovább éltetni kőszínházakban vagy megfordítva, s ha a mennyiségi transzplantáció új minőség ígéretével is kacérkodni képes, már elégedettek vagyunk, a mór megtette kötelességét...

Azt nem teszem hozzá, hogy a mór már mehet is, hiszen inkább téli figyelőállásba vonul. S éberén fürkészi tovább, mit pécézhet ki magának a kőszínházakból — nyári vérátömlesztésre.

NIKOLÉNYI ISTVÁN

